

سارقسراما

2

ۇلتتار باسپاسى

سارقىراما

2

(اقساي قازاق اۆتونوميالى اۋدانىنىڭ خالىق ارانىدىاعى ادەبىي تۋىندىلارى)

باس رەداكتورى: اپەتاي مۇقاراپ ۇلى

رەداكسىيالاغان: كەنجەبەك زارقىم ۇلى

جاۋاپتى رەداكتورى: بەك دۈكەي ۇلى

اقساي قازاق اۆتونوميالى اۋداندىق ادەبىيەت — كوركەمونەرشىلەر بىرلەستىگى قۇراستردى

ۇلتتار باسپاسى

主编:阿排太

责任编辑:别克

责任校对:扎克依拉

图书在版编目(CIP)数据

瀑布/阿排太编. —北京:民族出版社,2005.12

ISBN 7-105-07427-2

I.瀑… II.阿… III.哈萨克族—民间文学—作品综合集—中国—哈萨克语(中国少数民族语言)

IV.I277

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2005)第 147100 号

民族出版社出版发行

(北京市和平里北街 14 号 邮编 100013)

<http://www.e56.com.cn>

民族出版社微机照排 迪鑫印刷厂印刷

各地新华书店经销

2005 年 12 月第 1 版 2005 年 12 月北京第 1 次印刷

开本:850 毫米×1168 毫米 1/32 印张:8.375

印数:0001-1000 册 定价:25.00 元 (上,下)

该书如有印装质量问题,请与本社发行部联系退换

(总编室电话:64212794 发行部电话:64211734)

جاۋاپتى رەداكتورى : بەك دوکەي ۇلى
جاۋاپتى كوررەكتورى : زاکیلا قاۋان قىزى
كومپيۇتەردە تەرگەن : سانامگۈل زاكىش قىزى

سارقىراما

(2)

ۇلتتار باسپاسى باستىردى ، تاراتادى
شىنخۇا كىتاپ دۇكەندەرىندە ساتىلدى
دېشىن باسپا زاۋودىندا باسلىدى
2005-جىلى جەلتوقسان ئېيىنىڭ باسپاسى
2005-جىلى جەلتوقسان ، بېيجىڭ ، 1-باسلىقى
باغاسى : 25.00 يۋان (1- ، 2-كىتاپ)

مازمۇنى

باتاسىز ەل بولمايدى

- 1 كوك قاسقا تايغا باتا تىلەۋ
3 اق سارباس قويغا باتا تىلەۋ
15 قىز ۇزاتۋ باتاسى
19 كەلىن ءتۇسىرۋ باتاسى
22 اتانىڭ اق باتاسى

حالىق اراسىندا تاراعان قىزىقتى اڭگىمەلەر ، شەشەندىك قاعىتىپالار

- 26 قۇناپيا ، قۇانعان اڭگىمەلەرى
36 ازان ، ءسايت ، داۋىتخان ، باعدات قاتارلىقلارنىڭ قاعىتىپالارى
38 موناقتىڭ ارىزى

- 47 ۋالپاق ۋابلقاير ۋلننلڭ ۋازل-قالجىڭ ولەڭدەرى
- 51 ۋتالىپ جاسقا
- 58 ۋوكەي زامانداسقا
- 62 ۋيقاديشا كۈركەباي قىزىنىڭ ۋازل ولەڭى
- 65 ۋالدىز بەن جەزدە كورسى
- مانجارخان قوجامبەرگەن ۋلى مەن قۇمار قۇانعان ۋلننلڭ ۋىرىد-
- 67 رىنە جازعان ۋازل-قالجىڭ ولەڭدەرى

جوقتاۋلار

- 84 قۇسىمانبەك جاپان ۋلننلڭ جوقتاۋى
- 94 قوش بول ەندى
- 106 شاپىق جەڭسحان ۋلن ەسكە الۋ
- 110 ۋبىزدىڭ سەميا تارىخى

جۇمباق جانە ماقال-ماتەلدەر

- 146 جۇمباقتار
- 147 ماقال-ماتەلدەر

شەتەلدەگى مۇھاجىرلاردىڭ ەلىمىزدەگى باۋىرلاستارغا جولداعان جىر سالەمى

- 155 قۇسىمان تىلەۋبەرگەن ۇلىنىڭ جىرلارى
- 156 اقسايداعى تۇستارغا
- سانسىزباي قۇسىمان ۇلىنىڭ اقسايداعى تۇستارىنا جولداعان سالە-
- 160 مى
- 161 داۋلەتخان قۇسىمان ۇلىنىڭ ساعىنىشتى جىر سالەمى ...
- 162 پازىل شايانباي ۇلىنىڭ جىر سالەمى
- 164 جامىلىقا بايمىرزا ۇلىنىڭ جىر سالەمى
- 167 شىركىن كومەي بىلىلداسىن
- 168 ال ، جارانلار ، ءسوز تىڭدا
- 169 قازاق ءۇي سايماندار ايتىسى
- 171 شولاق وگىز بەن شايانبايدىڭ ايتىسى
- 172 قاقىپ ۇلى التاي حالىفانىڭ سالەم جىرى
- 176 سارى قىمىز
- 180 كابەن تولەباي ۇلىنىڭ ولەڭى

تۇرى شەجىرە—قارىيالار

- 188 سامىدوللا دوستقاي ۇلىنىڭ ولەڭدەرى

190		اقسايعا ارناۋ.....
196		ستىق ماعان قارا جەر
199		كارىلەر اڭگىمەسى
203		سارى جونداعى ساپار
214		قازاعمنىڭ شالدارى-اي
216		اتا-انانىڭ تىلەگى
220		ۋىرەنىپ قالايىق اتانىڭ ۇلگىسىن
222		اراق دەگەن ءبىر دۇشپان ىشكە كىرگەن
224		بويەك
227		كۈن نۇرىمەن كوركەيگەن كورىكتى اقساي

التىنتاۋ اۋەندەرى

237		اقسايم
241		اسەمحان عىيادات قىزى مارقۇمعا
242		تۇعار جەر
244		قارانار
246		قاڭباق
247		انا
248		كونە كوزدەر
249		قايران انا
252		توي سىرى
257		بەرىكتىگىن تىلەپ مەن بوساعاڭنىڭ
259		سوڭغى ءسوز

باتاسىز ەل بولمايدى

(اقساي قازاق اۆتونوميالى اۋدانى قۇرىلعاندىن بۇيان
45 جىلدىق توپىندا)

كوك قاسقا تايغا باتا تىلەۋ

اۋدانىم التىن تاۋدىڭ ەتەگىندە ،
ەجەلگى ۇيسىندەردىڭ مەكەنىندە .
بوز تورعالي ۇيالاڭ قوي ۇستىنە ،
قورمالىم—كومپارتيا جەتەگىندە .
كەنەلدى باي-باقىتقا مەنىڭ ەلىم ،
تاۋىسا الماس شۇلەن التىن تاۋدىڭ كەنىن .
اق مارجانىن اسپانغا اتىپ جاتقان ،
تۇلاپ اققان سۇ بال وزەندەرىم .
شار اينا توڭكەرىلگەن ايدىن كولىم ،
تازا اۋا ، ءشوبى شۇيگىن اسقار بەلىم .
الڭ-قۇس ءوسىپ ، كەنەلگەن تىنىشتىققا ،
ماساتىداي قۇلىپىرغان قۇتتى جەرىم .
ءتورت تۇلىك ساحاراعا سىماي جاتىر ،
ىرىن تۇرمىس وتكىزگەن ەلىم باتىر .
ادام باسى ءۇش مىڭ التى جۇزدەن ،
حالقىمىز مول كىرىمىن ءبولىپ جاتىر .
بۇل كۇندە دالا دا باي ، قالا دا باي ،

حالىقتىڭ ەش قامى جوق كوڭىلى جاي .
ورنىقتىلىق ، نىتىماقتىلىق بەرىك بولپ ،
اتقارامىز اۋىر مىندەت جىلجىماي .
كوش باستاۋشى باسشىلار ،
ەل اعاسى جاقسىلار ،
امان-ساۋ بولسىن دەنىڭىز .
مەرەكەنى قۇتتىقتاپ ،
قۇانىپ وتىر ەلىڭىز .
الدعا كەلدى كوكقاسقا ،
قانهكى ، باتا بەرىڭىز .
ومىن !

شىنجاڭ ۇيعۇر اۆتونوميالى رايونىنىڭ بۇرىنقى ورنىباسار
شۋجىي ، ساياسي ءماسلىحات كەڭەستىڭ ءتوراعاسى ءجانابىل سىما-
عۇل ۇلىنىڭ اقساي قازاق اۆتونوميالى اۋدانىنىڭ 45-جىلدىق تويى-
نا ارناپ كوكقاسقا تايىعا جاساعان باتاسى :

سۇراساڭىز باتا بەرەيىن ،
ۇستەم بولسىن مەرەيىڭ .
45 جىلدىق تويىڭا باتا ،
كوكقاسقا تايىڭا باتا .
60 جىل مەكەن ەتكەن قىرىڭ مەن ويىڭا باتا .
اسپانمەن تىلدەسكەن شىڭ-قۇزىڭا باتا .
قارسى الپ شىققان ۇل-قىزىڭا باتا .
ءتورت تۇلىڭى مىڭىرعان دالاڭا باتا .
جۇلدىزدى جايىناعان قالاڭا باتا .
اق سامايلى اناڭا باتا .
بەسىكتە جانتقان بالاڭا باتا .

تاريحتىڭ كۋاسى—كارىڭە باتا .
 قول جايىپ تۇرغان بارىڭە باتا .
 توي دۇماندى ، قونىس جايلى بولسىن .
 بالۋان بىلەكتى ، جۇيرىك جۈلدەلى بولسىن .
 اسپاندارىڭ اشىق ، ارماندارىڭ اسىل بولسىن .
 جازدارىڭ جاسىل بولسىن !
 باقتارىڭ جانىپ ،
 دەندەرىڭ ساۋ ،
 تابىستارىڭ تاۋ بولسىن !
 اللاھۋاكبار !
 1999-جىلى 8-تامىز .

اق سارباس قويغا باتا تىلەۋ

حالىققا باقىت بەرگەن گۇڭچانداڭىم ،
 اتىرعان ازات زامان التىن تاڭىن .
 ورتالىق ، ولكە ، ايماقتىڭ كومەگىندە ،
 كوتەردىك جاڭا قالا شاڭىراعىن .
 قۇت تويى اۋدانىمنىڭ بۇگىن بولدى ،
 تاۋ مەن دالا قۇلىپىرعان گۈلگە تولدى .
 اسقاق ءان ، اسەم بيمەن بەزەندىرىپ ،
 جىردان شاشۋ شاشايىن وڭدى-سولدى .
 شات مەرەيمەن قارسى الدىق ، كەلىڭىزدەر ،
 اقسايدىڭ كوركىن كەلىپ كورىڭىزدەر ،
 ارنادىق اق سارباس قوي قۇرمەتىڭىزگە ،
 توگىلىدىرىپ اق باتا بەرىڭىزدەر .
 ومىن !

شىنجاڭ ۋەندىرس-قۇرىلىس بىيىتۋانىنىڭ بۇرىنقى ۋەزىپىسى.
سار سىلىڭى بوتاي كوپەن ۋىلىنىڭ اقساي قازاق اۆتونومىيالى اۋدانى.
نىڭ 45 جىلدىق تويىنا ارناپ اق سارىاس قويغا جاساعان اق
باتاسى :

اۋەلى التىن شاڭىراقتى وتاۋما باتا ،
وتاۋما شۋاق توككەن وتانما باتا .
بوتا شاعىنان كوشكە ەرگەن بۇرىل باس بوتايىدان باتا ،
قىيىن كۈندە ەڭىرەپ ەل باستاعان ەرلەرىڭە باتا .
تاعدىردىڭ تاۋقىمەتىن مەيلىنشە تارتقان ەلدەرىڭە باتا .
بوزىنگەنىڭ بوزداغان داۋىسى قالىپ ،
سان مىڭداغان بەيۋازدىڭ قانى سىڭگەن جەرلەرىڭە باتا .
ات تۇياعى ورعان قىرلارىڭا باتا .
جىلاۋلى كۈندى ايتقان جىرلارىڭا باتا .
دۇنخۇاڭنىڭ مىڭ ۋىدەي قىكمەت تارىختى ،
دارقان دالاعا جازعان سىرلارىڭا باتا .
بۈگىنگى شۋاق سۈيگەن كۈندەرىڭە باتا ،
شارىقتاپ تاسىعان كۈيدەرىڭە باتا .
وي-قىرلارىڭدا جايقالغان بەيىت ۋەمىردىڭ گۈلدەرىنە باتا .
كەشەگى وتكەن ەرتەڭگىگە باتا ،
بۈگىنگى باقتى ەل تەڭىڭگە باتا .
جىگىت جاسى 45 كە كەلدىڭ ،
بۇدان دا نۇرلى ەرتەڭگىگە باتا .
اق سارايداي جاڭا قونىسىڭا باتا .
قوينى-قونىڭ كەنگە تولعان ،
شۈپتىڭ شۈيگەن سونىسىنا باتا .
جاڭا قونىستىڭ ىرگەسى بەرىك بولسىن ،

بەرەكە-بىرلىك سەرىك بولسىن ،
 ۋە بار باقت-بايلىق وزدەرىگەن بىرگە بولسىن .
 مارتەبەلەرنىڭ التىن تاۋداي يىلىك تۇرسىن ،
 كۈن شۇاى ماڭگىلىك ۋەسۋىپ تۇرسىن .
 تىلەگەن باقت-تىلەكتەرنىڭ ،
 اق جاڭبىرداي سىبەرلەپ قۇيىپ تۇرسىن .
 ۋىراپىغا ونەگە اردا بولسىن ،
 قوڭىر اڭىڭ قويمەنەن بىرگە ۋىرەپ ،
 قوڭىر ادەر مىڭىرىغان مالغا تولسىن .
 بايلىق كەندەرنىڭ سارقىلىماسىن .
 قىران ۋىندەرنىڭ شارىقتاسىن .
 تاسماقتاڭ تاۋ بولۇپ ۋىيىلىپ ،
 التىننىڭ ۋەن-بويىڭنان چارقىلدىسىن .
 قارتتارىڭا جامبىلدىڭ جاسىن بەرسىن .
 جاستارىڭا چاكەڭنىڭ اقىل-ويىن بەرسىن .
 داستارقاندارنىڭ دالاداي كەڭ بولۇپ ،
 قازاعىمنىڭ ەنشىسىز اسىن بەرسىن .
 بالۋاندارنىڭ قاجىمۇقانىنىڭ قايراتىن بەرسىن ،
 اقىنىڭا ۋىر-جاننىڭ ايپاتىن بەرسىن .
 تۈلپارلارنىڭ شاشاسىنا شاڭ جۇقپاسىن ،
 ۋەن-كۈيلەرنىڭ اسپانغا شارىقتاسىن .
 ونەگەلى ۇلتىنىڭ سالتى بولسىن ،
 ونى قاستەرلەر نارقىڭ بولسىن .
 ۋىراپقا ونەگەلى خالىڭ بولسىن !

اللاھۋاكبار !

1999-جىلى 8-تامىز

اقساي قازاق اۆتونوميالى اۋدانىنىڭ بۇرىنقى اكىمى ساعيدوللا
دوسقاي ۇلىنىڭ اۋدان قۇرىلعاندىعىنىڭ 40 جىلدىق تورقالى تويىنا
بەرگەن اق باتاسى :

كومەيدەن توگىلتىپ ،
اق ءمارمار جىرىمدى .
باتا قىپ بەرەيىن ،
پاك جۇرەك سىرىمدى .
اپاتتى سەلدەردەن ،
داۋىلدى جەلدەردەن ؛
قاۋلاعان ورتتەردەن ،
بۇزاقى سەرتتەردەن ،
شىپاسىز دەرتتەردەن ؛
وپاسىز سوزدەردەن ،
سۇعاناق كوزدەردەن ؛
پاراقور باستىقتان ،
استىرتىن قاستىقتان ،
ەسالان ماستىقتان ،
ساقتاي كور ، ءتاڭىرىم !
بايىتىپ ەلىمدى ،
گۈلدەتتىپ جەرىمدى ،
جوعالتپاي تەگىڭدى ،
ۇل-قىزىم تەبىندى ،
اقسايدى گۈلدەتتىسىن .
بەكەمدەپ بىرگەسىن ،
اشلىپ كەن تاۋلار ،
اۋىلىم نۇر ەمىسىن .
كورگەندەر ءبىر قاراپ ،

كوركتىڭ تابىنىسىن .
اق مەكەن—اقسايىم ،
الەمگە تانىلىسىن !
اللاھۋاكبار !

شىنجاڭ ۇيعۇر اۆتونوميالى رايوندىق ساياسي كەڭەس باس
حاتشىسىنىڭ ورىنباسارى توكەن سۇلەيمەن ۇلىنىڭ اقساي قازاق
اۆتونوميالى اۋدانىنىڭ 50 جىلدىق تورقالى توپىندا كوكقاسقا تايىعا
جاساعان باتاسى .

باتا دەسەڭ بەرەيىن ،
شاتتىعىڭدى كورەيىن .
بۇگىنگە ماقتانىپ ،
مەرەيىڭدى وبەيىن .
ومىن دەپ قول جايدىڭ ،
اق باتامدى بەرەيىن .
قۋانش تويى اقسايدىڭ ،
ءوسىرسىن ەلدىڭ مەرەيىن .
وردالارىڭنان ءسان كەتپەسىن ،
قامبالارىڭنان ءدان كەتپەسىن .
دالالارىڭنان الڭ كەتپەسىن ،
ونەرلەرگە جان جەتپەسىن .
قىراندارىڭ قياقتى بولسىن ،
تۇلپارلارىڭ تۇياقتى بولسىن .
قىزدارىڭ شەبەر ، تالاپتى بولسىن ،
ۇلدارىڭ شەشەن مۇراتتى بولسىن .
قوينى كەنگە ، ەتەگى مالعا تولعان

التىن تاۋدای بىرىستى بولغىزدار .
اقسايدىڭ دالاسىنداي تىنستى بولغىزدار .
كۈندەرىڭىز كوڭىلىدى مەرەپىلى بولسىن ،
تاڭدارىڭىز ماڭگى ارپىلى بولسىن .
اقسايدىڭ شالقىعان بايلىعى ماڭگىگە ،
قايزىدىڭ دالاسىنداي شۇرايلى بولسىن .
ارداگەر اسىل اقسايدىڭ ەلى ،
ونەگەلى ، ونەرلى ، ساناتتى بولسىن .
بولاشاعى نۇرلى ، اققۇ قالاسى ،
ماڭگى تالماس قاناتتى بولسىن .

اللاھۋاكبار !

2004-جىلى ، 6-تامىز

اقساي قازاق اۆتونوميالى اۋدانى ساياسي ءماسلىحات كەڭەسە-
نىڭ بۇرىنقى ءتوراعاسى سۇلتان الم ۇلىنىڭ اقساي قازاق اۆتو-
نوميالى اۋدانى قۇرىلعانىدىن 50 جىلدىق تورقالى تويىندا جاسا-
عان باتاسى .

تىلەسەڭ باتا بەرەيىن ،
ۇستەم بولسىن مەرەپىڭ .
شۇعىلالى ەلۋ جىلدىق تويىغا باتا ،
اق سارباس قويىغا باتا .
اق ساقالىدى اتاعا باتا .
اق سامپىلى اناعا باتا .
ءتورت تۇلىگى تەڭ وسكەن ،
اسقار تاۋ ، كەڭ دالاعا باتا .
گۈلگە ورانىپ جايىنعان ،
اقسايداي اققا قالاغا باتا .

قۋانشپەن قول جايغان ،
 ۈلكەندەر مەن بالاعا باتا .
 كوكتەۋلىگىم كوگەرپ ،
 ءتول مەن تۇقىم مول بولسىن .
 جايلاۋلارىم جادىراپ ،
 اشىلعان الۋان گۈل بولسىن .
 كۈزەۋلەرىم كۈلىمدەپ ،
 سارى التىن سانگە لىق تولسىن .
 قىستاۋلارىم قىسىلتىپاي ،
 قوڭىر شۋاق نۆ بولسىن .
 بەيىت بولپ دۇنيە ،
 ورنىقتى-تىنىش ەل بولسىن .
 اقتارىلىپ سارى التىن ،
 كەنگە بوككەن جەر بولسىن .
 زاۋود ءتۈتىنى بۇداقتاپ ،
 كىرىستىڭ كوزى مول بولسىن .
 ءتورت ماۋسىمدا ورىستە ،
 مىڭعېرىلعان مال بولسىن .
 بالالاردىڭ جەگەنى ،
 شەكەر مەنەن بال بولسىن .
 قارتتارىمنىڭ جەگەنى ،
 قازى-قارتا ، جال بولسىن .
 بارلىق ادام قۇلىشىنىپ ،
 ءتورت-تۈلىگى ساي بولسىن .
 داۋلەتكە جەتىپ دوڭگەلەك ،
 ءبارى بىردەي باي بولسىن .
 كەلگەن الس-جاقىنعا ،